

**Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Державний архів Полтавської області
Полтавської обласної державної адміністрації
Архів управління Служби безпеки України в Полтавській області
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
Полтавська обласна наукова бібліотека імені Івана Котляревського**



***Репресована культура України:
регіональний вимір***

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції
9 квітня 2015 року

**Полтава
2015**

УДК 94(477):930.1(477)
ББК 63.3(4Укр)6
Р 41

Рекомендовано до друку науково-методичною радою ПолтНТУ
Протокол № 12 від 2 липня 2015 р.

Редакційна колегія:

Іваницька Ірина Олександрівна – декан гуманітарного факультету, кандидат хімічних наук, доцент, голова робочої групи

Передерій Ірина Григоріївна – професор кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, доктор історичних наук, доц., заступник голови робочої групи

Дорошенко Світлана Михайлівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.філол.н., доц.

Ісаєнко Тетяна Костянтинівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.пед.н., доц.

Лисенко Алла Василівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.пед.н., доц.

Нарадзько Андрій Валерійович – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.і.н., доц.

Тєвікова Ольга Валентинівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.і.н., доц.

На пошану фундатора кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Ю.Кондратюка, кандидата історичних наук, доцента Кочерги Н.К.

Тези в збірнику подані в авторській редакції

Р 41 Репресована культура України: регіональний вимір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції 9 квітня 2015 року [Текст] / відп. ред. І. Г. Передерій / Полтавський нац. тех. ун-т ім. Ю.Кондратюка. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 189 с.

До збірки включені тези доповідей науковців, аспірантів, студентів присвячені дослідженню проблеми репресованої культури України, яка є надзвичайно актуальною з погляду засвоєння уроків історії.

Для всіх, хто цікавиться історією української культури.

© Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2015

самого себе. Звідси виходить, що вам доводиться судити Всесвіт за те, що він Словом оселився в Людині. Всесвіт не знає меж. Слово мусить вільно проходити через границі серцець, а державна інформація, яка не вийшла з голови, самознищується ... Для оцінки суспільства, чи прогресивне воно, чи регресивне, потрібна свобода Слова... Ви судите не мене, ви судите Слово... Ви судите Всесвіт за те, що він не такий, яким його хочуть бачити в КДБ» [5, с. 45].

Таким чином, ознайомлення з документами, пов'язаними з життєвою долею учасників руху опору, дає змогу поглибити знання з історії українського правозахисного руху й окреслює подальші перспективи дослідження. Водночас, вивчаючи подібні матеріали, необхідно пам'ятати, що вони не позбавлені елементу суб'єктивності. Залучення до дослідження з історії України мемуарів, епістолярії дає підстави стверджувати, що означені джерела інформації про особистість та діяльність наших земляків увиразнюють проблему співвідношення мікроісторії та історії країни.

Джерела та література

1. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : в 2 т. – Т. 2 ; [пер. з англ.] / І. Лисяк-Рудницький. – К. : Основи, 1994. – 573 с.
2. Лук'яненко Л. Лист до В. Стуса від 9 липня 1977 року / Левко Лук'яненко // Інформаційний бюлетень УГГ / [упор. О. Зінкевич]. – Торонто, 1978. – №.1 – 2. – С. 69.
3. Неживий О. Із ім'ям Тараса Шевченка / Олексій Неживий : навч. посібн.-антологія. – Луганськ, 2013. – 139 с.
4. Овсієнко В. «Комуністи взагалі не визнають існування українського народу...» : Інтерв'ю для Української Служби Бі-Бі-Сі / Василь Овсієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=455
5. Руденко М. Останнє слово на суді 1 липня 1977 року / М. Руденко // Слово і час. – 2000. – № 2. – С. 45 – 46.

ТРАГІЧНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ПОЛТАВСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТІВ

Лисенко А.В. – кандидат педагогічних наук, доцент

Дорошенко С.М. – кандидат філологічних наук, доцент

Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

В останні роки наша держава стоїть перед завданням презентації власного історико-культурного надбання перед європейською та світовою спільнотою.

Вона можлива не лише за умови проведення узагальнювальних інтегративних досліджень літературного процесу України в цілому, але й за умов вивчення літератури кожного окремого регіону нашої держави.

У ХІХ – на початку ХХ століття відбувалося становлення українського краєзнавства як самостійного наукового напрямку, вироблення його теоретичних засад.

На початку ХХ століття найпомітніший вклад у вивчення «малої батьківщини» внесли діячі Полтавської губернської вченої архівної комісії, які займалися відбором і збереженням документів та матеріалів наукового значення для архівів, вивчали історію краю, створювали музеї, займалися видавничою діяльністю. Тільки друкований орган «Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии» за 1905 – 1917 рр. побачив світ у 15 випусках загальним обсягом понад 200 друкованих аркушів. На той час це був провідний науковий, культурний і духовний центр Полтавщини [1, с. 25]. Саме в цей період краєзнавство утверджується як громадський рух, стає ареною практичної дії. На хвилі національно-визвольного піднесення вдалося органічно поєднати наукові і громадські форми організації досліджень рідного краю, утворити дієві осередки, що стали на чолі краєзнавчого руху. Так, у 1917 р. представники передової наукової інтелігенції створили у Полтаві Комітет охорони пам'яток, а наприкінці 1918 року – Українське наукове товариство досліджування й охорони пам'яток старовини та мистецтва Полтавщини (у 1924 році його реорганізовано в Полтавське наукове товариство при Всеукраїнській академії наук). У названих та інших товариствах плідно працювали вчені Л. В. Падалка, В.О. Щепотьєв, М. Я. Рудинський, В. О. Бучневич, В. М. Щербаківський, Г.О. Коваленко та інші.

Непоправної шкоди краєзнавству було завдано в середині 30-их років унаслідок негативних процесів у країні, пов'язаний з утвердженням тоталітарної системи. У сучасній науковій літературі цей час позначають терміном «репресоване краєзнавство». Саме тоді значна кількість наукових кадрів, організаторів краєзнавчої справи була безпідставно звинувачена й репресована.

Полтавські літературні сили, як і вся українська література, мали невідшкодовані втрати в добу тоталітарного режиму. Загинули письменники Грицько Коваленко, Никанор Онацький, Микола Філянський, Микола Зеров, Петро Ванченко та багато інших, на довгі роки були вилучені з літератури Олександр Ковінька, Григорій Майфет, Дмитро Гордієнко, Анатоль Костенко, не повернулися до творчої праці Сергій Кокоть, Галина Орлівна та інші. Частина письменників змушена була продовжити свою творчу діяльність в еміграції.

Для інтелігенції духовні цінності завжди стояли на одному з перших місць у системі світоглядних орієнтирів. За тоталітаризму ці духовні цінності були уніфіковані. Репресії та переслідування спрямовувалися проти тих, хто відзначався яскравою індивідуальністю, самобутністю. Найбільших втрат українській інтелігенції завдали репресії 30-их років, виснажуючи інтелектуально-культурний генофонд. Ідеться не лише про суто фізичне винищення (хоча воно й було найбільшим за всю історію української інтелігенції). Найважливіше те, що була втрачена інтелектуально-духовна традиція, яка формувалася не одне десятиліття.

Спинимося на окремих представниках полтавського літературного руху, котрі стали жертвами масових незаконних репресій (загальний список їх

занадто довгий). Твори багатьох літераторів минулого з огляду на історико-суспільні умови не дістали заслуженого визнання й лишилися невідомими широкому читацькому загалові, незважаючи на їхню високохудожність.

Серед цих імен – педагог, дослідник Володимир Щепотьєв, котрий усе своє життя присвятив вітчизняній науці й культурі. З-під його пера вийшло близько 100 найрізноманітніших публікацій. Та творчий злет В. Щепотьєва був обірваний сталінськими репресіями. І як результат – чотири довгих роки заслання. Пізніше В. Щепотьєв був звинувачений органами НКВС у проведенні контрреволюційної націоналістичної агітації, переховуванні націоналістичної літератури і в листопаді 1937 р. розстріляний [2, с. 68].

Тема української культури, її традиції, історії є провідною в творчому доробку літературознавця, педагога Івана Капустянського. Досліджуючи рідний край, І. Капустянський особливу увагу приділяє збереженню української національної культурної спадщини. Багато зусиль І. Капустянський докладає до організації Полтавської філії Спілки селянських письменників «Плуг», а також до створення експозиції музею-заповідника на могилі Т. Г. Шевченка, що й стало причиною його арешту. Капустянського звинувачують у націоналістичному оформленні музею Т. Шевченка та пропаганді ідей М. Хвильового. Відбуваючи покарання, І. Капустянський у 1937 р. помирає [2, с. 97].

Обдаровання на літературній ниві виявилось у полтавця Петра Ванченка. Його збірки оповідань «Обов'язок», «Повість без назви», «Онопрій Кудь» не прийшло до смаку владі, й у 1934 р. П. Ванченка заарештовують. Вирок – 10 років позбавлення волі. Перебуваючи на Соловках, П. Ванченко звідти не повертається [3, с. 33].

Письменник, етнограф, художник – таким постає перед нами Грицько Коваленко. Він цікавиться історією рідного краю, видає серію літературознавчих, етнографічних розвідок, за що в 1937 р. був заарештований і розстріляний [3, с. 69].

Наукові, мистецькі та краєзнавчі праці Миколи Філянського є цінним надбанням української культури. Причиною арешту стало звинувачення в належності до міфічної антирадянської організації, куди нібито був завербований М. Філянський і мав завдання написати для німецької розвідки путівник по Україні [1, с. 115].

Пережити ці жахливі десятиріччя пощастило лише одиницям. Серед них Михайло Зеров (псевдонім Михайло Орест), Петро Одарченко, Павло Петренко, Микола Лазорський, Левко Рись... . Під час Другої світової війни вони порятували себе від більшовизму втечею за кордон, де змогли вільно реалізувати свої творчі можливості.

Ще неодноразово повертатимуться дослідники, науковці до цих трагічних сторінок історії. Ще довго буде звучати в наших серцях поминальна молитва....

Джерела та література

1. Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. статей / за ред. П.Т. Тронька. Вип. 6. – К.: Рідний край. – 355 с.
2. Реабілітовані історією / АН України. Інститут історії України та ін.; Редкол.: П. Т. Тронько (відп. ред.) та ін. – Київ-Полтава: Рідний край, 1992. – С. 68.
3. Ротач П. Колоски з літературної ниви / П.Ротач. – Полтава: Полтавський літератор, 1999. – С. 33.
4. Ротач П. Розвіяні по чужині: полтавці на еміграції. Короткий бібліографічний довідник / П. Ротач – Полтава: Верстка, 1998. – С. 113.
5. Ротач П. І слово, і доля, і пам'ять... Статті, дослідження, спогади / П. Ротач. – Полтава: Верстка, 2000. – 472 с.

ЛЕОНІД БРАЗОВ: ПИСЬМЕННИК І ГРОМАДЯНИН

Чередник Л.А. кандидат філологічних наук

Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

Ім'я Леоніда Бразова добре відоме полтавцям. Письменник, публіцист, журналіст. Він був представником радянської епохи, що яка минула і яку нині слід осмислити по-новому. Леонід Бразов прожив важке життя, зазнав поневірянь разом зі своїм народом, та ніколи не згинався.

Леонід Петрович Безобразов (Леонід Бразов – псевдонім) народився 9 листопада 1916 року в селі Велике Ладижине Машівського району на Полтавщині. Його батько, Михайло Сидорович Дудченко, був селянином і помер від тифу через три роки після народження сина. Згодом родина переїхала до Полтави. Мати Софія Купріянівна Дудченко незабаром вдруге вийшла заміж за Безобразова Петра Лаврентійовича, який усиновив Леоніда і дав йому своє прізвище.

Леонід закінчив полтавську школу № 6, потім фабзавуч, робітфак. Хлопець з юних літ намагався якнайскоріше зіпнутися на власні ноги, тому й пішов працювати слюсарем на турбомеханічний завод (тоді завод «Метал»). Потім вступив до будівельного інституту, рік провчився там, але зрозумів, що це його не цікавить, і залишив навчання. Згодом, у 1936 році, вступив до Полтавського вчительського інституту.

Як відомо, у тридцяті роки вже розкручувався маховик сталінських репресій. Радянські люди пережили тоді жахливі часи, особливо дісталось вишівській інтелігенції. «Масові арешти викладачів і студентів, різноманітні чистки, скеровані згори кампанії по боротьбі з класовим ворогом, грубе та некомпетентне втручання в навчально-виховний процес тримали вузівські колективи у винятковому напруженні, нагнітали атмосферу страху і невизначеності» [1, с. 326].

Леоніда Петровича заарештували 3 квітня 1938 року. Було йому тоді неповних двадцять два роки. Зразу ж виключили з рядів ВЛКСМ. Бразова затаврували як «активного учасника троцькістської організації», що проводила антирадянську роботу, планували замах на Сталіна та Калініна. І хоча на час